

Laureà Figuerola i la Catalunya d'avui

Joan Rigol Roig

President del Parlament de Catalunya

Permetin-me, senyors i senyores, fer la meva aportació personal amb motiu d'aquest acte de "desgreuge i reconeixement" a la figura de Laureà Figuerola. No sóc historiador. Sóc simplement un lector de llibres d'història. En aquest cas, les meves lectures més significatives són les de Vicens Vives, Pierre Vilar i Josep Fontana. No sóc expert en història, però crec –com deia Benedetto Croce, aquell pensador i polític italià que va viure a cavall dels segles XIX i XX– que tota història és història contemporània. Per què avui mirem l'obra política de Figuerola d'una manera diferent de com la veien la gent del Foment del Treball del seu temps? Com perviuen els problemes, les tensions, les incomprensions d'aquell temps a la societat catalana actual? Són preguntes que intento respondre'm.

El proteccionisme, un projecte per a la societat espanyola

L'arrancada de l'economia catalana moderna té el seu origen al segle XVIII en el creixement de la productivitat agrària (especialització de productes per comarques, desboscats, bancals, recs, extensió de la vinya –vi i aiguardents), menada per la propietat útil de la terra. Hi havia una perfecta convivència en el món rural entre activitat agrícola i indústria tradicional; i entre aquesta i la indústria moderna que sorgia. Veiem també com a la Catalunya del segle XVIII naixien empreses especialitzades en transport i xarxes comercials (Cortadellas, Copons, Tortellà...), que amplien l'abast de l'economia catalana, així com l'afluència de capitals catalans, fruit del comerç amb Europa i, sobretot, amb Amèrica. Aquesta modernització comporta canvis d'ordre social, ideològic i cultural.

La proposta de Catalunya a Espanya és precisament aquesta modernització, fonamentada en el foment de l'intercanvi comercial entre l'interior agrari de la península i la perifèria industrial. Era un projecte integrador de tot l'àmbit de l'Estat que exigia millores urgents en transports i comunicacions i, sobretot, canvis de pautes socials que no agradaven als poders tradicionals de la societat espanyola. Per això, aquests poders maldaven per ridiculitzar i caracteritzar els proteccionistes catalans, considerant-los uns ambiciosos corporativistes egoistes. L'Espanya política no volia seguir el

procés modernitzador d'Anglaterra i França i preferia mantenir-se amb el model de l'Alemanya preindustrial.

La urgència lliurecanvista

La Guerra de la Independència i la pèrdua de les colònies fa prendre plena consciència que Espanya és, políticament, un país pobre. D'aquí la necessitat de l'arancel que protegís de la competència exterior una sèrie de productes (657 productes en l'arancel de López Ballesteros). Aquesta necessitat afavoria l'aliança entre els tèxtils catalans, els metal·lúrgics bascos i els productors cerealistes castellans. El descontent de distribuïdors de productes de l'exterior provocà l'enfrontament entre els proteccionistes i els lliurecanvistes. Bravo Murillo féu una rebaixa substancial aranzelària, tot i mantenint la protecció dels productes més significatius. Fou un pacte provisional.

Laureà Figuerola –"proteccionista moderat", l'anomena Josep Fontana, o "lliurecanvista moderat", segons Vicens Vives– proposa un desmantellament gradual de l'arancel, que, tot i l'animadversió dels proteccionistes, representa la fórmula adequada per desfer de l'economia catalana els vividors emparats per l'arancel. L'èxit de l'economia catalana –diu Jaume Vicens Vives– "s'apuntala sobre l'obra d'aquest gran català, sacrificat dues voltes per la sinceritat amb què professà les seves concepcions: el 1855, defensant les màquines enfront dels obrers que volien destruir-les i, el 1869, escampant les boires d'un superproteccionisme enganyador i malaltís". Heus aquí les paraules de desgreuge i reconeixement de Vicens Vives.

Punts dèbils a l'inici de l'economia catalana moderna

Teníem un projecte modernitzador per a Espanya enfront d'unes inèrcies pròpies d'una societat espanyola poc dinàmica. Però Catalunya, per si sola, no pogué ni políticament ni econòmica endegar i imposar aquest projecte; li faltava força per assolir-ho. No hi havia suficient dimensió empresarial per a desbordar els poders tradicionals ni tampoc hi havia suficient poder polític.

1. Si Barcelona no ha estat mai la capital política d'Espanya, tampoc no ha estat la capital econòmica de l'Estat. Catalunya ha estat la capital industrial; però les finances públiques, les grans operacions inversores s'han fet sempre des de Madrid. Cal recordar en aquest sentit per-

sonalitats com el Marqués de Salamanca o el català Gaspar de Remisa, resident a Madrid.

2. En el camp de la indústria ha mancat la dimensió empresarial suficient. La indústria cotonera catalana mitjana, per exemple, era una quarta part de la mitjana europea.
3. Per això, el mercat dels productes catalans era, pràcticament, només a Espanya. Per a Anglaterra i França, era molt més extens i més obert: era tot el món d'aleshores.
4. Cambó acusava d'individualisme l'empresari català. De fet, exceptuant potser aquesta batalla contra el lliurecanvisme, els empresaris catalans han estat mancats de coordinació, de capacitat de ser *lobby*. Sovint el recel, l'enveja, la desconfiança primaven per sobre d'un projecte ambiciós i compartit.
5. Les institucions financeres catalanes que haurien pogut aglutinar el potencial econòmic català s'empeltaven de la mentalitat d'estalvi patrimonialista i alhora eren empreses també molt disseminades i fragmentades.

Punts forts

1. L'empresariat català no sorgeix d'una classe estamental tancada, sinó d'un procés –des del començament del segle XVIII– llarg i obert a gran part de la societat catalana.
2. L'empresariat català emergeix en una cultura d'innovació tecnològica, que té els seus precedents en el món agrari i esclata amb la revolució industrial.
3. Les empreses catalanes abasten el conjunt de sectors econòmics (tèxtil, metal·lúrgic, químic, etc.). Per tant, és més procliu a una mentalitat generalista d'*empresa* que especialista en *producte*. Aquesta versatilitat facilita que l'actitud empresarial sigui capaç d'impregnar la mentalitat del conjunt de la societat.
4. Una part important de l'empresariat viu la seva funció social juntament amb el procés de recuperació, de renaixença cultural, i s'hi implica. Això el fa transcendir de la seva pròpia feina cap a la participació activa en la construcció de la societat catalana. Té un model de societat.
5. Les limitacions que té envers el projecte espanyol tenen com a contrapunt el fet de ser i sentir-se *part constituent* del catalanisme modern.

En resum el proteccionisme que reclamava l'empresariat català era el signe d'un projecte de modernització de la societat espanyola, basat en la innovació tecnològica i la productivitat, i alhora era el signe d'una reconeguda limitació de portar-ho a terme; i més sense la necessària sinergia d'un poder polític de l'Estat decidit a donar-li suport.

No era l'empresariat català fet des del sentit del *poder*, com a cultura estamental tradicional o com a *lobby* d'interessos, sinó com a *experiència* personal, familiar, només compresa així, en el marc d'una societat com la catalana, que ja des del començament del segle XVIII havia iniciat un llarg procés de cultura econòmica.

L'operativitat empresarial catalana abastava lògicament tot Espanya. Però les complicitats profundes del seu rol social no foren compreses pel poder polític de l'Estat i, en canvi, trobà aquesta dimensió especialment en la Catalunya endins. Catalunya apareixia com un projecte polític, social, econòmic, cultural de modernització on els empresaris hi tenien un paper fonamental. Cal veure com la manifestació del Foment del Treball, organitzada per Bosch i Labrús, reuní tots els estaments de la societat catalana.

El debat avui

El canvi de la pesseta de Figuerola per l'euro és tot un símbol de la dimensió de les perspectives, dels paràmetres econòmics ens els quals ens hem de desenvolupar i de la mentalitat econòmica a la qual hem d'encararnos. Mentrestant, un conjunt de circumstàncies polítiques, econòmiques i mediàtiques posen d'actualitat la relació Barcelona-Madrid i el pes de Catalunya en el conjunt de l'Estat.

Els condicionants que determinen aquesta polèmica pretenen comparar realitats diferents i que afecten emotivitats sovint simples i a flor de pell. De fet, aquell projecte català de l'últim quart del segle XIX envers la societat espanyola i la dificultat de dur-lo a terme, així com la fortalesa sociològica de l'empresariat català, té avui una renovada actualitat. És aquesta polèmica d'avui *mutatis mutandis* un reflex d'aquella vella confrontació, de la qual en Laureà Figuerola en fou el centre.

Fragilitat i fortalesa de l'economia catalana són les dues cares d'una moneda que avui són *la cara i la creu* en funció de la imatge política que es vulgui donar del present, però que tenen una complexitat superior al fet anecdòtic en què es pretén fonamentar la polèmica. Són dos aspectes que denoten una realitat profunda que té arrels en la història que hem invocat. Cal, primerament, posar en el seu context la situació actual: els Estats no solament tenen un cert àmbit de decisió en la política econòmica –molt

mediatitzada avui per les competències de l'Administració europea-, sinó que també i sobretot tenen importància com a agents directes de l'economia, pel seu enorme pes en la despesa pública, sense punt de comparació amb el dels temps de Figuerola. El nucli de decisió empresarial es trasllada on hi ha la capitalitat de l'Estat.

Des de Felip II Espanya ha volgut tenir una capital central, símbol de tota la península i avui dia, a més, amb aquests aires de fort centralisme, vol ser el símbol de la imatge que l'Estat vol donar de si mateix en relació amb Europa i el món. Això els obliga a fer prevaler la capital de l'Estat per sobre de les altres ciutats, especialment de les que li puguin fer ombra. Excepte precisament a Catalunya, la capital de l'Estat exerceix la funció d'atracció al conjunt de l'Estat. Ella és el centre de comunicacions neuràlgic per excel·lència. És el punt des d'on s'està més a prop dels centres de decisió política i, per tant, també econòmica.

L'espectacular creixement d'Espanya aquests darrers anys s'assimila a la presa de decisions polítiques adoptades des de la capital de l'Estat. Amb tot, aquest creixement té punts dèbils que s'amaguen amb certa discreció: el fracàs d'una absència d'una societat civil dinàmica al sud d'Espanya, i un gegantisme empresarial espanyol que no obeeix a una iniciativa empresarial pròpiament dita sinó sobretot a la privatització de les empreses públiques. L'espectacularitat empresarial espanyola no està, avui per avui, fonamentada per una evolució *de baix cap a dalt*, sinó a l'inrevés.

Tot i aquesta dimensió de l'acció empresarial espanyola, no està el seu mercat borsari i de capitals al nivell que li correspondria la seva projecció internacional a Llatinoamèrica. No pot aguantar per si mateix el potencial de decisió econòmica de Wall Street, per exemple. En altres paraules, podrà Espanya mantenir a les seves mans el paper inversor a Llatinoamèrica si els EUA decidissin abocar-s'hi d'una manera agressiva a través d'empreses espanyoles? Què li passaria al sentiment d'espanyolisme actual si perdés el pes de la seva projecció internacional perquè les seves empreses més emblemàtiques haguessin de *deslocalitzar* els seus centres de decisió? Es produiria una nova crisi del nacionalisme espanyol del 98, aquesta vegada en el vessant econòmic?

La fortalesa

El perfil de l'economia catalana no es planteja en termes de *poder* de dalt cap a baix, sinó de *capilaritat social* del món i de la cultura empresarial. La manca endèmica de vertebració de l'empresariat català com a poder no pot amagar el fet d'una societat catalana impregnada de cultura empresaria-

rial. Catalunya té uns 490.000 petites i mitjanes empreses, el doble que la Comunitat Autònoma de Madrid, quan en termes de població són el 15,4 % i el 12,8 % respectivament.

Aquesta *capilaritat empresarial* és fruit i alhora causa d'una molt bona mobilitat en l'escala social. És a dir, la nostra societat catalana té, per tradició i per voluntat, la característica d'ésser molt incitadora d'assumir responsabilitats empresarials per part de tot aquell que ho vulgui, i això en tots els nivells socials. L'expressió popular d'aquest fet és "plantar-se pel seu compte." I alhora les inèrcies familiars benestants no cobreixen gaires generacions. No es pot viure de renda molt de temps. Aquesta és una font de dinamisme de la nostra societat.

Si bé la població de Catalunya –tal com hem dit– representa el 15,4 % de la del total d'Espanya, els catalans aportem el 18,6 % del PIB, i Madrid hi aporta el 17,1 %, segons xifres de l'any 2000. Aquesta diferència és encara més significativa si ho expressem d'acord amb el valor de les exportacions sobre el total espanyol: Catalunya, el 27, 2 % i Madrid, l'11,3 %, també segons xifres del 2000. I aquesta última dada, d'acord amb la tendència dels últims anys, incrementarà la diferència. L'any 2000 s'han creat, a Catalunya, 22.604 societats, 1.173 més que l'any anterior i amb un increment del 47 % de mitjana de capital superior a l'any anterior. Dic tot això, no per entrar en un enfocament de competitivitat entre els dos pols més importants de l'economia espanyola, sinó per fer veure que les dades no avalen una actitud *derrotista* de la força de l'economia catalana.

Hi ha, però, un altre element que dóna perspectiva a l'economia catalana: la qualitat professional que prové de les escoles de formadors d'empresaris, que han arrelat a Catalunya. Esmentaré només Esade i lese com les més significatives i més valorades en l'àmbit europeu i mundial. Aquestes institucions aporten a la societat catalana cada any centenars de professionals altament qualificats i valorats. A més, fan que la *capil·laritat empresarial catalana* penetri més enllà dels nostres límits i així trobem molt catalans exercint professionalment en empreses d'abast estatal, europeu i mundial.

Tots aquests factors quallen en un perfil d'empresari implicat en la pròpia societat catalana. Ens ve d'una tradició secular, de gent del món de l'empresa compromesos en l'àmbit de la cultura, de les obres socials, de la vida associativa, etc. Aquesta és la constatació d'allò que anomenàvem com a *factor constituent* del catalanisme modern per part del món empresarial. Aquest és un punt de referència fonamental al que m'hi tornaré a referir per aquells empresaris que són conscients que la seva funció social traspasa els límits de la seva pròpia empresa. Aquest factor d'integració activa dels empresaris a la societat catalana hi ha d'estar especialment

amatents aquelles institucions que agrupen i vertebraren els seus interessos, si no volen perdre aquest gran actiu de la societat catalana.

Les complicitats necessàries

Tothom sap que, perquè les empreses tinguin possibilitats i perspectives, precisen d'unes condicions que són responsabilitat del món polític, tant de cara endins com en la seva projecció exterior. Fins ara l'Estat exercia aquest poder des de la seva política econòmica i financera pròpia. La Unió Europea ha arrabassat la major part de les seves competències.

L'Estat apareix avui més com aglutinador dels interessos territorials del seu àmbit davant els poders supraestats que com a poder en si mateix. En aquest sentit, actua més amb mecanismes de nació que d'Estat. És així com la competència entre administració estatal i autonòmica entren sovint en conflicte en la lluita pel protagonisme: l'Estat, forçat per la cessió a Europa del seu poder, es transmuta en *nació*, que pretén vertebrar els interessos de la societat.

Personalment, crec que l'empresari ha d'aprofitar sense exclusions tots els ressorts administratius possibles. És més, crec que no s'ha de deixar atrapar per aquesta polèmica. Ha de fer el que li convingui a la seva empresa. Un recent estudi elaborat per l'lese i citat pel professor Argandoña, *Gestió empresarial al 2001*, explica com a dada significativa que les empreses espanyoles cada vegada donen menys pes a les seves relacions amb les administracions públiques: un 71 % posa aquesta qüestió en segon lloc enfront d'un 10 % que continua considerant-ho molt important.

Però, l'empresari ha de tenir molt clar el que diu Stefan Zweig a les seves *Memòries*: "Al capdavall, un necessita un punt estable del qual partir i al qual tornar." I l'empresari català sap de quina societat ha sortit i a quina societat retorna, com a resposta a la seva trajectòria vital. Avui, els centres de decisió són múltiples: Barcelona, Madrid, Brussel·les, Londres, Frankfurt, Nova York... A tots ells, es prenen decisions de política econòmica i tots ells representen centres d'interès per a l'empresari. Cap d'aquestes ciutats pot arrabassar significativament el pes de les altres, sobretot si Catalunya sap trobar el seu paper específic i insubstituïble. I l'empresari ha d'accedir a totes elles sense mala consciència. La seva vinculació amb la societat concreta a la que pertany, la catalana, és el seu punt de referència. Vist així, des d'aquesta complexitat, ja no s'haurien de formular falses polèmiques de tipus localista. El concepte de *localització* empresarial avui ja no és un concepte purament geogràfic.

El que sí cal és estar amatent per tal que els poders d'abast més ampli no

s'esbiaixin, no primin un centre més que d'altres quant a dotació d'infraestructures i no ofereixin avantatges que siguin un greuge comparatiu. Aquesta denúncia de parcialitat ha de fonamentar-se en la identificació de l'empresari català envers la pròpia societat catalana; entre altres coses perquè el model d'economia de la societat espanyola que preconitzen ha d'oobeir a una cultura empresarial més propera a la societat que al *poder*. Al meu entendre, Catalunya guanyarà la seva força econòmica i empresarial en la mesura que sàpiga agermanar l'obertura exterior de la seva activitat i mantenir i liderar aquest valor de societat cohesionada, dinàmica, culta, que vol ser el nostre país.

Lògicament, no hem d'oblidar les necessàries infraestructures per apuntalar la nostra competitivitat, les hem de reivindicar amb força. Hem de superar sovint el *handicap* de retardar la presa de decisions en l'àmbit català, pròpia del fet d'haver de posar-se d'acord moltes institucions i persones per manca d'un poder i potencial fort des del punt de vista econòmic i polític que decideixi per si mateix. Però, de fet, el nostre avantatge diferencial és el model de societat, la nostra cultura cívica. I aquí, en aquest compromís, els empresaris s'han de sentir-ne còmplices.

Un projecte de societat

La primera exigència professional de l'empresari és que l'empresa tingui beneficis, que els obtingui acomplint una necessitat real de la societat en forma de producte o servei i que els obtingui mantenint les normes i les lleis establertes. I així apuntali el seu futur. Aquesta és la seva primera i principal obligació. Però, no pas l'única. Si, al si de l'empresa, s'apliquen al treball un conjunt de persones, l'empresari ha de procurar que tothom pugui exercir el seu treball amb dignitat, amb un salari digne i en un clima humà, motivador i creatiu. Aquesta és la segona obligació. Però n'hi ha una altra: l'empresa viu en un entorn del qual en rep molts factors que li possibiliten la tasca: preparació professional de la població, actitud de civisme, condicions d'un medi ambient adequat, etc. Viu d'una determinada cultura cívica. Per això, l'empresa i l'empresari s'han de sentir responsables d'aquesta societat, pel seu propi interès i tenint present el bé comú.

És ben cert que, amb la globalització, tot el món canvia d'escala, de dimensió. I així pot semblar que Catalunya perd importància com a àmbit econòmic. Però no hem d'oblidar fets tan empírics com que som al centre geogràfic d'un gran mercat, d'una llarga tradició industrial. Cal fer referència a l'article de Pedro Nuño al diari *El País*: "Pierde Catalunya poder eco-

nómico?", per veure les possibilitats d'ubicar-nos positivament en el món de l'economia global.

Ens cal una estratègia ben definida, de prioritats en inversions, per tal d'ésser punts de referència en algun aspecte de l'economia globalitzada. Educació –diu Nueno–, i especialment en tres àmbits: medicina i biologia; tecnologia (enginyeria, informàtica, telecomunicacions), i empresa. El punt nuclear de les possibilitats de la societat catalana és l'educació de qualitat, tant en humanisme com en preparació tecnològica. La nostra força és la xarxa atapeïda d'empreses i l'esperit d'iniciativa de la nostra població. El nostre motor específic és unir, a la prioritat de l'educació, el del increment decidit de I+D. No només com una exigència de les empreses, sinó com un objectiu integrat a tota la societat catalana. El nostre avantatge és que els empresaris es sentin *constituents* de la nostra societat i impregnin d'iniciatives de tot ordre el conjunt de la societat. El model de societat catalana que desitgem, culta, cohesionada, emprenedora, cívica ha de ser la constatació del projecte que ens proposem.

Aquest arrelament a la societat d'on es parteix i on torna, segons Stefan Zweig, ha de servir per a llançar-nos, projectar-nos cap a dimensions empresarials d'horitzons amplis. És més, les complicitats empresarials sorgides del compromís en Catalunya s'haurien de convertir en factor multiplicador de la projecció exterior.

Ja fa molts anys, el Foment del Treball va tenir poder de convocatòria per tal que empresaris (Bosch i Labrús), professionals (Duran i Bas), treballadors (Roca i Galés), i tota la ciutat sortís al carrer per manifestar-se en pro d'un projecte de defensa del treball i de la indústria nacional. Amb la perspectiva d'ara, ho podem jutjar més o menys encertat. Però, el fet és que hi havia un projecte de regeneració cívica que va arrossegar als diversos estaments. Avui que tot sembla resoldre's amb la perspectiva del *curt termini*, de la conjuntura immediata, de l'admiració per l'èxit fàcil i immediat, ens cal una nova convocatòria de regeneració, d'economia a l'alçada dels valors de la persona.

I això, que depèn fonamentalment de les nostres actituds, és el que dóna més força, solidesa i projecció de futur a la nostra societat. Tota la resta és, serà conseqüència de la nostra pròpia empremta. Necessitem la tercera pista de l'aeroport, necessitem l'ampliació de la Fira, necessitem el TGV, necessitem l'ampliació del port. Tot això ho necessitem perquè creixem econòmicament. Però, el motor de la nostra creixença sòlida és una actitud generalitzada a la nostra població d'un alt nivell d'iniciativa, de creativitat i de responsabilitat. I això, diferencialment, ho mantenim viu. Ens hauríem de preocupar el dia que les nostres reivindicacions fossin de caràcter funcional o de rendistes. Avui, reivindicuem perquè empresarialment som

vius i ben vius. Nosaltres podem dir que la nostra economia obeeix a una realitat sociològica dinàmica i ben contrastada. La Catalunya econòmica no és un gran gegant mundial, però segur que no té *peus de fang*. Aquesta és la nostra fortalesa; la que alguns no saben mesurar. I la necessiten per a Espanya com “el pa que es mengen”.